

Prof. dr. Salih Fočo
Univerzitet u Sarajevu / University of Sarajevo
Filozofski fakultet / Faculty of Philosophy
salih.foco@ff.unsa.ba

DOPRINOS AKADEMIKA IVANA CVITKOVIĆA RAZVOJU SOCIOLOGIJE RELIGIJE¹

ACADEMICIAN IVAN CVITKOVIĆ'S CONTRIBUTION TO THE SOCIOLOGY OF RELIGION DEVELOPMENT²

Nedavno se u izdanju Akademije nauka i umjetnosti BiH pojavila knjiga posvećena doprinosu Ivana Cvitkovića razvoju sociologije religije u BiH. Njena pojava je uistinu obradovala stručnu i naučnu javnost. Kao nijedna druga društvena tema, religija zaokuplja pažnju ne samo znanstvenika već i svih onih koji pretendiraju da razumiju društvenu dimenziju religije ne samo kao običaje forme već i kao praktično ponašanje i postupanje naroda i pojedinaca na određenom prostoru i u određenom vremenu. Pitanje religije nije samo znanstveno već i praktično pitanje i otuda svako njeno spominjanje izaziva pozornost ne samo sociologa već i religiologa ali i svih onih koji pokušavaju razumjeti društvene protivrječnosti koje su individualne ali i društvene u multireligijskoj zajednici kao što je BiH. Ni za jednu zemlju u našem okruženju religija ne izaziva takvu pozornost kao što je u BiH iz razloga što su susjedne zemlje suočene sa stanovištem i vrijednosnim sistemom dominantne religije, dok u BiH djeluje više religija u istoj društvenoj ravni i istom prostoru. U više religijskoj zajednici religije se ne potiru i ne onemogućavaju, već u harmoničnom skladu podstiču univerzalnost religija uz zadržavanje i afirmaciju specifičnosti vlastite. Taj model religijskih vrijednosti je bit Bosne i njenih naroda. Religije su se razumijevale, tražile zajedničke imenitelje i gradile vrijednosni sistem koji potiče na odanost vjeri i vjerskom nadzoru. Istina taj harmonični odnos nerijetko je narušavan i to u teškim trenucima i za zemlju i za njene narode. Religija je u kriznim vremenima instrumentalizirana, ideologizirana i postajala sredstvo za potiranje i opravdavanje stradanja drugih ljudi i drugih

¹ Tekst je prikaz knjige *Doprinos akademika Ivana Cvitkovića razvoju sociologije religije (povodom 75. godišnjice života)*, urednik Mirko Pejanović, Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 2020.

² This text is a review of the book *The Contribution of Academician Ivan Cvitković to the Development of the Sociology of Religion (On the Occasion of His 75th Birthday)*, edited by Mirko Pejanović, Sarajevo: Academy of Sciences of Bosnia and Herzegovina, 2020.

svjetonazora. Kad god su narušeni religijska ravnoteža i osnovni princip religijskog vjerovanja, dolazilo je do tragedija i do sukoba koji su po svom ishodu bili tragični i sa velikim posljedicama ne samo za one „druge“ već i vlastiti narod, tj. religijski puk. Ono što je historijsko i zajedničko iskustvo naroda u BiH jeste činjenica da su politike zloupotrebljavale religiju i svoje neuspjehe opravdavale odanošću „višem“ cilju. Taj cilj nije utemeljen u religijskoj dobroti i svrsi čovjeka i njegovoj odanosti i pokornosti Bogu. Politika troši ideje, opravdava svoje ciljeve, a posljedice ostavlja narodu kao teret promašaja prošlosti da ih nosi u svojoj budućnosti i da iznova afirmira osnovne religijske vrijednosti. Zato i ne čudi činjenica što je sociologija religije bila eskamotirana sa naše društvene i kritičke scene i što je bila zapostavljena u akademskom ali i u svakodnevnom društvenom zbivanju.

Na kritičko propitivanje društvene dimenzije religije i njenog uticaja na društvene procese i odnose odvažio se akademik Ivan Cvitković. Skoro četrdeset godina neumorno afirmira sociologiju kao nauku na našim prostorima, a napose sociologiju religije koju je dugi niz godina i predavao na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu. Ivan Cvitković spada u red doajena u ovoj naučnoj oblasti i sasvim sigurno najznačajniji je mislilac koji društvene odnose propituje kroz religijske forme i refleksije kako u današnje tako i davnašnje vrijeme. Bosanskohercegovačko društvo se i može razumjeti najpotpunije kroz religijsku refleksiju odnosa koji postaju politička stvarnost i društvena realnost. Taj njegov stručno-analitički kod bio je omeđen različitim otporima i neshvatanjima kako od religijskih krugova tako i društvenih istraživača koji su društvene odnose promatrali iz sadašnjosti i opravdavali politike i ideje koje su u samoj biti suprotne čovjekovom vjerovanju i vrijednosti religijskog koda. Politike su uvijek opravdavale svoje uske i male domete veličinom i snagom religijske moći. Nadmoć religije je historijski potvrđena činjenica i kao takva prihvaćana je i nošena kroz burnu ljudsku povijest. Politike malog dometa su se pokušavale usidriti u snagu religije i njene vrijednosne ideje, istina često bezuspješno. Akademik Cvitković je svojim bogatim znanstvenim opusom pokazao sve zablude promašenih politika, sve posljedice vjerskih lidera koji su se „naklanjali“ ili blagonaklono gledali na političke ideje koje su puno obećavale, a malo doprinosile ljudskosti i religijskoj vrijednosti i koje su ostavljale negativan trag po čovjeka na ovim prostorima u zajednici multikulturalnosti i religijske raznolikosti.

Zbornik radova posvećenih doprinosu Ivana Cvitkovića razvoju sociologije religije u povodu njegove sedamdeset pete godišnjice života oslikava različitost pristupa relevantnih naučnih autoriteta kako iz naše zemlje tako i iz zemalja okruženja. Rijetki su primjeri da se na tako visokom naučnom nivou razumijeva doprinosi jednog autora i relevantnost njegovih ideja koje je

u svojoj bogatoj znanstvenoj karijeri iznosio naučnoj i stručnoj javnosti. To je svakako mogao angažirani autor i stvaralac poput prof. Cvitkovića koji ima bogat naučni te pedagoški i stručni opus kojem bi pozavidjeli i mnogi autoriteti iz svijeta nauke i društvene kritike. Tu tvrdnju dovoljno argumentirano potvrđuje kratka biografija akademika Cvitkovića koju interpretiramo.

Cvitković Ivan, sociolog religije, akademik, sveučilišni profesor (Cim, kraj Mostara, 5. 5. 1945). Učiteljsku školu završio je u Mostaru (1964), studij sociologije na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu (1967); magistrirao je na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu (1974), a doktorat socioloških znanosti stekao je na Fakultetu za sociologiju, novinarstvo i političke znanosti u Ljubljani (1978).

Za asistenta na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu biran je 1972. Prošao je sva zvanja do redovnog profesora na predmetima Sociologija religije, Sociologija spoznaje i morala, te Religija suvremenoga svijeta. Redovni je član Hrvatskog društva za znanost i umjetnost. Od 2008. godine je dopisni, a od 2012. redovni član ANUBiH-a.

Objavio je trideset i pet knjiga među kojima izdvajamo: *Marksistička misao i religija* (1980), *Religije u BiH* (1982), *Krleža, Srbi i Hrvati* (1991), *Rječnik religijskih pojmova* (1991, 2005, 2009), *Sociologija religije* (1995, 1996, 2004, 2007), *Društvena misao u svetim spisima* (1997), *Religije suvremenog svijeta* (1999, 2002, 2005, 2010), *Sociologija spoznaje* (2001), *Konfesija u ratu* (2005), *Hrvatski identitet u BiH* (2005), *Sociološki pogledi na naciju i religiju I* (2005), *Socijalna naučavanja u religijama* (2007), *Moj susjed musliman* (2011), *Sociološki pogledi na naciju i religiju 2* (2012), *Encountering Others* (2013), *Sociologija obreda* (2014), *Religija u zrcalu teorija* (2016), *Ganga – pjesma o životu u Hercegovini* (2017), *Religija u raljama politike* (2019) itd.

I ovaj letimični pregled biografije akademika Cvitkovića otkriva njegovu intelektualnu angažiranost i naučni doprinos zasnivanju i razvoju sociologije religije na prostorima BiH. Zbornik radova posvećen sedamdeset i petoj godišnjici rada i stvaralaštva koncipiran je tako da osvjetljava mnogobrojne aspekte i ideje kojima se Cvitković bavio. U prvom dijelu, odnosno uvodnom, na veoma iscrpan način akademik Mirko Pejanović daje pregled dosadašnjeg rada i stvaralački opus Cvitkovića. Zatim slijedi biografija, koja daje presjek doprinosa Cvitkovića zasnivanju naučno-nastavne discipline sociologije religije na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu, pritom ne treba zaboraviti da je jedno vrijeme sociologiju religije razvijao i na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu. O doprinosu izučavanja sociologije religije akademika Ivana Cvitkovića autorske tekstove povodom sedamdeset i pete

godišnjice života napisali su: prof. dr. Đuro Šušnjić, akad. Slavo Kukić, prof. dr. Marko Kerešovan, prof. dr. Dragoljub B. Đorđević, prof. dr. Dino Abazović, akad. Ivo Markešić, doc. dr. Zilka Spahić Šiljak, prof. dr. Ružica Cacanaska, prof. dr. Dragan Todorović, prof. dr. Sergej Flere i prof. dr. Zorica Kuburić.

Pored radova o doprinosi Ivana Cvitkovića razvoju sociologije religije u zborniku su objavljeni i radovi kritičara prof. Cvitkovića. Oni sami na svoj način daju uvid u stanje i odnose koji su vremenom bili aktuelni i koji su dominirali bosanskohercegovačkom društvenom scenom. Ti radovi razotkrivaju bit društvenih odnosa u kojima je religija sadržina zbivanja i društvenog djelovanja. Religija je, kako se iz polemičkih i kritičkih tekstova mnogobrojnih autora vidi, bila i ostala u središtu čovjekove biti i nade u bolje i pravednije društveno stanje i ljudske odnose.

Cvitković svojim tekstovima i knjigama otvara tabu teme i ne ostavlja ravnodušnim ni vjerske ali ni političke elite. Skoro da nema značajnijeg sociologa ne samo u BiH već i u zemljama u okruženju koji nije bio u kritičkom ili protivničkom odnosu sa Cvitkovićevim idejama koje je dugi niz godina iznosio i to hrabro, kako za vrijeme socijalističkih vladajućih ideja tako i u vrijeme slobodne misli i vjerske ovisnosti od političkih centara koji za svoju ideju imaju vrijednost religije, a ne politike. I upravo vrhunac njegovog stvaralačkog opusa predstavlja i posljednja knjiga koju je naslovio „Religija u raljama politike“³. Ovim djelom kolega Cvitković zaokružuje bogat stvaralački opus u kome kroz prizmu religije razumijeva složene društvene odnose i raznovrsne konflikte koji se zbivaju na bosanskohercegovačkoj prizmi života. Sudar tradicije i vrijednosti života i suživota su zajedničke odlike naroda koji baštine različite religije, a imaju zajedničku teritoriju, kulturu i jezik. Taj svojevrsni dualizam različitosti potvrdio je svoju historijsku ali i sadašnju vrijednost života ljudi u zajednici koja je bogatstvo različitosti, a ne dominacija retrogradnog i neciviliziranog.

Kako ova knjiga tako i prethodne ukazuju na značaj religije za društveni život, na vrijednosti religijske ali i društvene etike, na odnos dobra nasuprot zlu, na vrijednost i sposobnost čovjeka ali i društva da prevazilazi prošlost radi sadašnjosti. Tom pitanju treba prilaziti stvaralački i sa dovoljno jasne i utemeljene kritičke distance kakvu je posebno razvio i njegovao akademik Cvitković. Zato Cvitković s pravom konstatira da danas i religija i politika predstavljaju izvor društvene moći i uticaja. Zato pisati o religiji i politici na balkanskim prostorima ponekad izgleda kao hodati po minskom polju. Nikad ne znaš kad ćeš nagaziti na „minu“ koja će te dokrajčiti.

³ *Religija u raljama politike*, Akademija nauka i umjetnosti BiH, Sarajevo, 2019.